
Wstęp

Niezwyczajnie ważnym tematem czasu teraźniejszego jest obecność i codzienna aktywność człowieka w środowisku. Aktywność w ujęciu Andrzeja Olubińskiego to „różnorakie działania przejawiające się zarówno w zachowaniach zewnętrznie dostrzegalnych, jak i mniej widocznych procesach psychicznych. [...] aktywne zachowania wynikają z naturalnej relacji jednostki z otaczającym ją światem”¹. Pedagodzy społeczni w toku własnych eksploracji wskazują na potrzebę aktywności człowieka w życiu codziennym, wyrażającą się poprzez zachowania twórcze, innowacyjne, podmiotowe, a przede wszystkim dobrowolne. By mogła taka aktywność zaistnieć, muszą być stworzone odpowiednie warunki społeczno-polityczne, w których funkcjonuje jednostka, respektowane wartości ludzkie oraz szeroko pojęta edukacja społeczna, od której zależeć będzie możliwość bycia obecnym, twórczym, uspołecznionym w środowisku życia². Już dawno Helena Radlińska wskazywała w tym kontekście na dwie grupy czynników, od których uzależniona jest aktywna egzystencja człowieka. Pierwsza z nich to właściwości osobnicze jednostki, druga to wpływy środowiskowe, do których zaliczyła przyrodę, warunki bytu wytworzone przez pracę ludzką i stosunki między ludźmi, osoby działające i reagujące na oddziaływanie różnorodnych czynników oraz wytwory ducha ludzkiego. Zwracała uwagę także na wielowymiarowość środowiska społecznego, jego aspekt subiektywny i obiektywny³.

W obliczu wyzwań współczesnej rzeczywistości społecznej istotne jest promowanie działań mobilizujących i uruchamiających różnorodne inicjatywy społeczne. Dużą rolę w tym względzie ma do spełnienia pedagogika społeczna. Zgodnie z jej ideami, kluczowym zadaniem jest podejmowanie działań, które będą pomocne w procesie adaptacji społecznej jednostek i grup

¹ Zob. A. Olubiński, *Aktywność i działanie jako forma edukacji do samorealizacji czy zniewolenia? W świetle założeń edukacji humanistycznej i krytyczno-emancypacyjnej*, Kraków 2018, s. 21.

² Tamże, s. 55.

³ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 21–33.

społecznych. Pedagogika społeczna bowiem, jak zauważają Wiesław Theiss i Barbara Smolińska-Theiss:

postrzega człowieka jako podmiot i cel działania społeczno-pedagogicznego. Jest to człowiek zanurzony w czasie i przestrzeni, który kreuje siebie i swoją biografię, wchodzi w relację z innymi ludźmi, jak i człowiek wspólnoty rodzinnej, rówieśniczej, lokalnej, narodowej itp. Ucząc się i rozwijając, zdobywa kompetencje, pomnaża osobiste kapitały i zasoby, które pozwalają na przekształcanie środowiska życia. Działa zgodnie z przyjętymi wartościami, stosownie do swoich planów i projektów życia⁴.

Jak wynika z przywoływanych powyżej poglądów pedagogów społecznych, w prezentowanej monografii pomocną może być pedagogika współbycia – kategoria autorstwa Bronisławy Dymary, nazywana inaczej teorią innowacyjnej edukacji⁵. Co prawda, została ona wypracowana w obrębie uczenia się kompleksowego, ale w prezentowanej monografii jej zakres wykracza poza nią, jest szerszy. Reprezentuje inny nurt. Istota pedagogiki współbycia wyraża się w całokształcie pozytywnych relacji międzyludzkich, opartych na uznawaniu wspólnych wartości oraz tolerancji, szacunku wobec inności drugiego człowieka⁶. Obejmuje zachowania dzieci, młodzieży i dorosłych, realizuje się w całym społecznym życiu jednostki, w obrębie rodziny i różnych ludzkich wspólnot; w relacjach interpersonalnych różnego typu.

Niniejsza monografia wieloautorska złożona jest z 17 tekstów zawartych w trzech częściach.

W pierwszej z nich, zatytułowanej *Wybrane odniesienia teoretyczno-badawcze*, zwrócono uwagę na specyfikę społeczności lokalnych i ich przeobrażenia, przywołując m.in. kategorię globalizacji, aspekty aktywności i działań społecznych oraz koncepcję pedagogiki współbycia, mającą szczególne znaczenie w kontekście funkcjonowania społeczeństwa współdziałającego (Katarzyna Segiet), wyeksponowano istotę cenionych podmiotowo i wspólnotowo wartości siedlisk ludzkich – wiejskich i miejskich (Jerzy Modrzewski) oraz zajęto się problematyką środowiska / środowiska wychowawczego jako szczególnie ważną w pedagogice oraz kluczową w pedagogice społecznej, odnosząc się zarówno do tradycji (pomysłów, idei, koncepcji), jak i do współczesności (Mariusz Cichosz). Zestawiono: indywidualizm kontra wspólnota,

⁴ B. Smolińska-Theiss, W. Theiss, *Pedagogika społeczna*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2019, s. 333.

⁵ Zob. B. Dymara, *Dziecko w świecie edukacji*, cz. II, *Blżej integracji osoby i pedagogiki współbycia*, Kraków 2009.

⁶ Zob. B. Dymara, *Źródła, cechy i perspektywy pedagogiki współbycia*, [w:] *Dziecko w świecie innowacyjnej edukacji, współdziałania i wartości*, red. U. Szuścik, B. Oelszlaeger-Kosturek, U. Szuścik, t. 1, Katowice 2014, s. 29–47.

analizując je znaczeniowo, wskazując na wielość interpretacji oraz mnogość dyskursów w tym zakresie (Ewa Włodarczyk), zaakcentowano kategorię przestrzeni oraz miejsca, dokonując refleksji nad rolą badacza spacerowicza i przywołując m.in. wyniki badań własnych (Barbara Lipińska).

W część drugiej, pod tytułem *Wyzwania edukacyjne*, właśnie w tym kontekście przeanalizowano kwestię budowania wspólnoty, gdzie szczególnie znaczenia nabierają hasła związane z demokracją i ich urzeczywistnianie w realiach życia społecznego, które charakteryzuje zmiana i następujące w związku z nią konsekwencje (Waldemar Segiet), podkreślono znaczenie wychowania do współpracy i rozwijania kompetencji społecznych, eksponując koncepcję pedagogiki przeżyć Kurta Hahna i możliwości zastosowania konkretnych rozwiązań metodycznych w działaniach edukacyjnych (Małgorzata Rosalska), podjęto rozważania na temat kultury strachu w wymiarze teorii i praktyki socjopedagogicznej, uwypuklając perspektywę szkolną (Daria Hejwosz-Gromkowska) oraz oscylujące wokół budowania relacji wspólnotowych i spotkań z „Innym” w edukacyjnej przestrzeni sztuki (Aleksandra Boroń). Wskazano również na kształcenie charakteru i pracę nad nim (pracę nad sobą – aspekty wychowawcze i profilaktyczne) jako płaszczyznę spotkania wychowawcy i młodego człowieka (Katarzyna Pawelek), a także przyjrzało się roli szkoły jako inicjatora aktywności sąsiedzkiej (realizującego zatem współpracę ze środowiskiem lokalnym), charakteryzując model teoretyczny i odwołując się do stanu rzeczywistego (Bożena Kanclerz).

W części trzeciej, noszącej tytuł *Aktywne działanie w środowisku*, przywołano teoretyczne i praktyczne aspekty aktywizowania społeczności lokalnej, akcentując znaczenie jej rozwoju, potencjału i form partycypacji mieszkańców oraz opisując różnorodne wymiary ich zaangażowania (Kamila Słupska), poddano refleksji kategorię sąsiedztwa jako powinności i wyznacznika człowieczeństwa, odwołując się do przemówienia Martina Luthera Kinga (Agnieszka Naumiuk), wyeksponowano kooperatywy spożywcze i wykształcony w ich ramach mechanizm współdziałania, charakteryzując trzy perspektywy poznawcze: społeczność, instytucja, maszyna edukacyjna (Bohdan Skrzypczak). Skoncentrowano się też na aktywności kobiet na wsi i specyfice działań (w przeszłości i obecnie) Kół Gospodyń Wiejskich, w tym dokonano analizy funkcjonowania małopolskiego Koła Przyjaciół Brzozówki (Agata Matysiak-Błaszczyk, Karolina Kmiecik-Jusiega), przywołano kategorie: obcy i cudzoziemiec, prezentując wyniki badań dotyczące stosunku studentów do obywateli Ukrainy (Halina Guzy-Steinke), a także zwrócono uwagę na wybrane aspekty współbycia osób z niepełnosprawnością w przestrzeni środowiska społecznego: sąsiedzkiego i lokalnego, odwołując się i do analiz teoretycznych, i do wyników własnych poszukiwań badawczych (Beata Górnicka).

Niniejszą publikację traktujemy jako przyczynek do refleksji i zaproszenie do dyskusji na temat aktywnej obecności człowieka w jego środowisku życia, mając nadzieję, że będzie stanowiła źródło informacji i inspiracji dla osób zainteresowanych problematyką.

Składamy serdeczne podziękowania Autorkom i Autorom za przygotowanie tekstów.

Dziękujemy Pani Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prof. dr hab. Agnieszce Cybał-Michalskiej za życzliwość i przychylność w procesie publikacji oraz Panu prof. dr. hab. Waldemarowi Segietowi, prodziekanowi WSE, za wsparcie w realizacji procedur wydawniczych.

Podziękowania kierujemy również do Pani prof. dr hab. Bożeny Matyjas za podjęcie trudu recenzowania pracy.

Katarzyna Segiet, Kamila Słupska